

Özet

1950'li yılların başında Avrupa'daki kömür ve çelik endüstrilerini birleştirmek, Almanya'yı sistemin içinde tutabilmek ve aynı zamanda kontrol edebilmek maksadıyla ortaya çıkan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), devamında yerini 1951 Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ve 1992 Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Birliği'ne (AB) bırakmıştır. Soğuk Savaş döneminden beri Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) güvenlik şemsiyesi altında varlığını sürdüren topluluk, Yeni Dünya Düzeni'nde yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duymuş ve Maastricht Antlaşması ile üç sütunlu bir yapı teşkil edilmiştir. Bu yapının ilk sütununu "Avrupa Toplulukları", ikinci sütununu "Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası", üçüncü sütununu ise "Adalet ve İçişleri" oluşturmuştur. Fakat 21. yüzyılda dünya çok kutuplu bir sisteme doğru evrilirken AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikaları izlemesi ve bunu sürdürebilmesi de zorlaşmıştır. Bu yüzden AB'nin yeni dünya düzeni inşa sürecindeki rolünün araştırılması son derece önemli hale gelmiştir. İşbu çalışma, çok taraflı bir yapı içerisinde AB'nin rolünün neler olabileceğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Yeni Dünya Düzeni İnşa Sürecinde AB'nin Geleceği.

Prof. Dr. Cem KARADELİ - Ufuk Üniversitesi Öğretim Üyesi

Öncelikle sorulması gereken sorular şunlardır: "Yeni dünya düzeninde Avrupa ülkeleri veya AB nereye gider? Avrupahılık fikri nereden çıktı? Avrupa İdealizmi nasıl oluştu?" En başından alırsak AET, yani AB'nin temelindeki kurum, Kömür ve Çelik Birliği üzerinden ortaya çıkmıştır. Ardından Roma Antlaşması ve altı ülkeden oluşan bir AET ve Avrupa Atom Ajansı gibi yapılar karşımıza çıkmaktadır. "Peki, bu fikrin temelinde ne var? Günümüzde AB dediğimiz yapıyı insanlar neden bir ihtiyaç olarak görüyor?"

Fransa, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yani 1950'lerde ve 60'larda Almanya'yı yeni uluslararası sistemin dışında bırakmak istememiştir. Çünkü dışarıda kalmaları kötü sonuçlara yol açabilmektedir. Bu yüzden Almanların denetlenmesi-kontrol altında tutulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. O yıllarda Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın danışmanı olan Jean Monnet'in önerilerinden yola çıkılarak ortak bir kömür ve çelik topluluğu teşkil edilmiştir. "Schuman Planı" olarak karşımıza çıkan bu fikirler, daha sonra AET ve uzun vadede ise AB'nin oluşumuna hayat vermiştir.

Buradaki bir diğer faktör de Avrupa halklarının savaştan ve politikacılardan bıkmış olmasıdır. İki dünya savaşı arasındaki dönemde, uluslararası ilişkiler camiasında idealistler ve realistler arasında çok ciddi bir tartışma ortamı oluşmuştur. İdealistler, günümüzdeki adıyla liberaller, "Ulus-devletler veya ülkeler birbirleriyle savaşmak zorunda değildir. İşbirliği yaparlarsa savaşı da engelleyebilirler." görüşünü savunmuşlardır. Ancak realistler buna karşı çıkmış ve "İnsan doğasının aslında çok daha kötü, bencil ve rekabetçi olduğunu" öne sürmüştür. Bu iki fikrin çatışması, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona erdi diyebiliriz. Çünkü savaş başladığında, realistlerin haklı olduğu, insanların işbirliği değil, çatışmayı tercih ettiği ortaya çıkmıştır. Ancak, yine de işbirliğinin savaşı önleyeceği fikri, savaşın bir sebebinin siyasetçiler olduğu fikrinin yanında, özellikle Fransa'da ama genel olarak da Batı Avrupa'da kendine bir ses bulabilmiştir.

Bu fikir, savaş sonrasındaki 10-15 yıllık dönemde Avrupa'da önce küçük çapta başlayıp sonrasında çok geniş bir fikri hareketi de beraberinde getirmiştir. Bu düşünce, "İnsanların artık siyasetçilere güvenmemesi gerektiğini ve işleri uzmanlara bırakması" anlayışıdır. Bu anlayış, daha sonra teorik olarak Mitrany gibi düşünürler tarafından da geliştirilmiştir. AET'nin kurulmasında bu işbirliği modeli önemli ve etkili olmuştur. Bu organizasyon AB adı altında çok daha büyük ve organize bir yapı haline gelmiştir. Bu yapının merkezinde, başta Avrupa Komisyonu olmak üzere Brüksel'de çeşitli organlar ve iç örgütler yer almaktadır. Bu kurumlar, politika ve çeşitli standartlar belirlemeye başlamıştır.

Bu politika standartları, insanların günlük yaşamlarını da etkileyen bir sistem yaratmıştır. Uzmanlık alanlarından yola çıkan bu yönetici akıl, AB ülkelerinde yaşayanlara nasıl yaşamaları gerektiğini, nasıl ticaret yapacaklarını, otomobilleri nasıl kullanacaklarını, enerji tasarrufunu nasıl yapacaklarını anlatmaya başlamış ve böylece AB fikri, ilginç bir noktaya doğru evrilmiştir.

AB'nin ilk baştaki amacı, halkın isteklerine çare bulacak ve halkın taleplerine uygun çözümler sunacak bir sistem yaratmaktır. Bu çözümler de uzmanlar aracılığıyla halka iletilmeliydi. İkinci Dünya Savaşı süresince ve sonrasında insanlar bu tür bir düzen istiyordu. Fakat günümüzde AB, kurumları ve yapısıyla farklı bir yere gelmiştir.

AB'de ortak bir dış politika oluşturulması fikrine her zaman tam katılım sağlanamamaktadır. Bu nedenle yıllar boyunca, özellikle 1970'lerden itibaren (hatta AB kavramı ortaya çıkmadan

4 Kasım 2024

önce) bir ortak dış politika ve ortak savunma yapısının kurulması gerektiği düşüncesi ortaya atılmıştır. 1970'lerin sonlarından bu yana Avrupa Ordusu fikri sık sık gündeme gelmiş, ancak AB üye sayısı az olduğunda bile bu fikre karşı çıkanlar, AB ülkelerinin büyük çoğunluğunun zaten NATO üyesi olduğunu öne sürerek, ayrı bir Avrupa Ordusu oluşturmanın gereksiz bir harcama olacağını savunmuşlardır. Bu nedenle Avrupa Ordusu fikri uzun süre gündemin kenarında kalmıştır.

Günümüze geldiğimizde ise AB, önemli bir dönüm noktasındadır. Yeşil Avrupa Planı ve Yeşil Dönüşüm gibi büyük projelerin yanı sıra ortak bir dış politika uygulama çabaları da artmaktadır. AB'nin dünya siyasetinde özel ve özgün bir ağırlığa sahip olma isteği, halktan çok Avrupa Komisyonu ve zirve seviyesindeki liderlerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda "Dünya siyasetinde daha aktif bir AB görebilecek miyiz?" sorusu uzun süredir gündemi meşgul etmektedir.

Analiz

Dünya çok kutuplu bir sisteme ilerlediği için AB de yeni bir döneme girmektedir. Daha önce güçlü bir etkinlik kurduğu Kuzey Afrika, Sahel bölgesi ve Güneydoğu Asya gibi yerlerde AB, yeni siyasi ve ticari zorluklarla ve ayrıca sosyal varlığına yönelik negatif gelişmelerle karşı karşıya kalmaktadır. Rusya ve Çin ise mantıklı bir strateji izleyerek Afrika'daki etkilerini artırmaktadır. Özellikle Fransa'nın eski sömürgeleri olan Mali, Çad ve Cezayir gibi önemli noktalara askeri yardımlar, eğitim desteği ve ticaret gibi alanlarda yatırımlar yapmaktadırlar.

Bu durumun sonucunda AB yönetiminde ciddi bir kriz ve endişe ortaya çıkmaya başlamıştır. AB, Rusya'ya karşı daha sert bir muhalefet yürütmeye başlamıştır. Fransa, ellerinden kayıp giden Batı Afrika'nın Sahel bölgesi ve Kuzey Afrika için endişe duymaktadır. Çünkü bugün birçok Afrika ülkesi, "Artık ülkemizde sizi istemiyoruz; askerlerinizi, danışmanlarınızı, yöneticilerinizi ve diplomatlarınızı ülkemizden çekin" demektedir. Bu nedenle Fransa ve İspanya, Afrika'daki nüfuzunu kaybederken; Çin ve Rusya bu bölgelerdeki etkilerini artırmaktadır. Bu durum, ABD ve AB'yi ortak bir stratejiye yönlendirmiştir. Afrika'da bu ülkelerin askeri, siyasi ve ekonomik temsilcileri geri çekilirken; Çin ve Rusya, bu boşluğu doldurmaktadır.

Bu süreçte AB'nin uluslararası etkisini yeniden değerlendirmesi de gerekmektedir. Günümüz dünyası artık Soğuk Savaş sonrası dönemin tek kutuplu yapısında değildir. 1990'larda ABD, uluslararası arenada tek karar alıcı gibi davranmış ve bunu Birleşmiş Milletler'in onayıyla meşrulaştırmıştı. Ancak 2001 ve özellikle 2003 yılındaki Irak

İşgali sonrası bu yaklaşımın sürdürülemez olduğu ortaya çıkmıştı. Bugün dünya, ABD'nin "tüm dünya için karar alıcı olma" fikrine karşı farklı arayışlara yönelmiş durumdadır. Bu yeni çok kutuplu düzende Çin, Rusya ve Hindistan gibi ülkelerin de uluslararası sistemde daha fazla söz sahibi olması talep edilmektedir.

Dünya, artık uluslararası ticarete de çeşitlilik ve yerelleşme isteğini daha güçlü hissettirmektedir. Bu durumda AB, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) gibi bölgesel blokların ekonomik ve politik birer güç merkezi olarak öne çıkması beklenmektedir. Ancak bu bloklar, yalnızca kendi aralarında işbirliği yaparak ve yerel ödeme sistemleri kullanarak, bölgesel bloklar oluşturmak yoluyla küreselleşmenin daha yumuşak bir versiyonunu sürdüreceği gibi görünmektedirler. Bu yeni çok kutuplu ekonomi-politik düzen, farklı kültürel blokların ve ticaret sistemlerinin bir arada var olabileceği bir yapı sunabilir.

Sonuç

AB, bir uluslararası örgüt olarak makul bir şekilde işliyor gibi görünebilir. Ancak AB yönetiminin Rusya ve Çin ile rekabet etme ve bu devletlere cephe alma politikası, AB ülkelerinde halkın ciddi ekonomik sorunlar yaşamasına neden olan bir durum ortaya çıkmaktadır. AB'nin bu süreçte Amerikan politikalarıyla örtüşen ve bu politikalara paralel bir duruş sergilemesi, Avrupa'nın kurucu ilkeleriyle çelişmektedir. Başlangıçta siyaseti bir kenara bırakıp uzmanların yönlendirdiği bir yapıya sahip olması öngörülen AB'nin artık siyasi kararlara dayalı bir şekilde hareket ettiği görülmektedir.

Bu sırada dünya genelinde daha düşük gelirli ülkelerin temsilcisi olarak BRICS oluşumu önem kazanmaya başlamıştır. BRICS, G7'nin ve hatta G20'nin dışındaki dünyayı temsil ettiğini, sınıai olarak az gelişmiş ve düşük gelirli ülkeleri, "dünyanın çoğunluğunu" savunduğunu ileri sürmektedir. Çin ve Hindistan gibi dev nüfuslara sahip ülkeler, bu oluşumun kurucu üyeleri olarak öne çıkmaktadır. Bu da BRICS'in dünyadaki çoğunluğun temsilcisi olduğu iddiasını güçlendirmektedir. Bu durumda ABD ve AB ile BRICS ülkeleri arasında yeni bir rekabet ortamı oluşmaktadır. Dünyada herhangi bir çatışma veya kriz ortaya çıktığında, eskiden bu sorunlar AB ve ABD'nin istediği yönde kolayca çözülebilirken, günümüzde bu durum değişmiştir.

Bütün bunlar yaşanırken AB'nin ortak bir dış politika ve savunma stratejisi geliştirmesi gerektiği sürekli dile getirilmektedir. Ancak bu hedef hâlâ tam anlamıyla gerçekleştirilmiş değildir. Örneğin Avrupa Konseyi liderliğini

sürdüren Macaristan, Ukrayna karşıtı veya en azından Rusya yanlısı bir tutum sergilemektedir. Bu, AB'nin Ukrayna'ya net bir biçimde finansal veya askerî destek sağlamasını engellemektedir. AB'nin dış politika ve savunma konularında birlik içinde hareket edebilmesi için konsensüs sağlanması gerektiği açıktır. Bu iç pazarlık süreci, AB'nin uluslararası sistemdeki gelecekteki yerini belirleyecek bir unsur olabilir.

Bu bağlamda şu sorular akıllara gelmektedir: “AB, halkın isteklerini dikkate alan bir yapı mı olacak, yoksa ABD'nin gölgesinde kalmaya devam eden bir örgüt mü olacak? AB, halkının taleplerine yönelik yasama faaliyetlerinde bulunup ortak bir dış politika geliştirebilecek mi? Yoksa ABD'yle yakın ilişkilerini sürdüren, misyonunu tamamlamış, ancak AB içinde yüksek seviyelere gelen bir grup tarafından mı yönlendirilecek?” Bu sorular, AB'nin gelecekteki konumunu belirleyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Önümüzdeki birkaç yıl içinde Avrupa Birliği'nin yeni dünya düzeninde nasıl bir konum alacağı netleşecektir. AB, eski siyasetçilerin yerine görevlendirilmiş teknokratların isteklerini mi ön planda tutacak yoksa halkın taleplerini mi göz önünde bulunduracak, bunu göreceğiz. Bu süreçte Avrupa Birliği'nin çok kutuplu dünya düzeninde nerede durması gerektiğine dair önemli gelişmeler yaşanacaktır. Hep birlikte bu süreci izleyerek AB'nin kendini keşfetme serüvenine tanık olacağız.

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Cem KARADELİ - *Ufuk Üniversitesi Öğretim Üyesi*

Prof. Dr. Cem Karadeli, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisans öğrenimini tamamladıktan sonra aynı üniversiteden Ukrayna'daki politik değişim üzerine teziyle yüksek lisans derecesini almıştır. Macaristan'daki Sosyalizm sonrası rejim değişikliği konulu doktorasını İskoçya'da Glasgow Üniversitesi Doğu Avrupa ve Slav Araştırmaları Bölümünde tamamlamış, İskoçya'da Paisley Üniversitesinde ders vermiştir. Türkiye'ye döndükten sonra ODTÜ Tarih Bölümünde, ardından Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi ve aynı üniversitede Genel Sekreter olarak uzun süre çalışan Prof. Dr. Karadeli, 2017 yılı Ocak ayından itibaren Ufuk Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü kadrosuna katılmıştır. 2019'dan bu yana ANKASAM, 2019 yılından beri EIRD bünyesinde danışmanlık ve bilim kurulu üyeliği yapmaktadır. 2022'de Ufuk Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölüm başkanı olmuştur. Uluslararası İlişkiler Teorileri, Dış Politika Analizi, Küreselleşme, Rejim Değişikliği ve Avrupa Tarihi konularına yoğunlaşmıştır. Yayımlanmış üç kitabı, pek çok ulusal ve uluslararası yayınlarda kitap bölümleri, makaleleri bulunmaktadır.

Uluslararası Güncel Konular

Küresel ve bölgesel rekabet uluslararası ilişkilerde baş döndürücü bir değişim ve dönüşümle sonuçlanmaktadır. Devletler arası savaşlar, iç savaşlar, terörizm, ekonomik ve teknolojik rekabet, artan nüfus artışıyla birlikte kıt kaynakların her geçen gün daha da kritik hale gelmesi, düzenli ve düzensiz göçler, salgın hastalıklar devletlerin güvenlik anlayışını hızla değiştirmekte ve bu karmaşık ve hızla değişen gündemde karar almak ve uygulamak daha da zorlaşmaktadır.

Örneğin, Rusya-Ukrayna Savaşı nükleer silah kullanımını da içerecek şekilde her geçen gün daha tehlikeli hale gelirken, tüm dünya Gazze'deki soykırıma seyirci kalmaktadır. Terörizm tehdidi her geçen gün yeniden artarken, aynı ittifak içinde olan devletler bile müttefiklerine karşı tehdit oluşturan terör örgütlerine destek vermekten kaçınmamaktadır. Başta BM olmak üzere uluslararası örgütler bölgesel ve küresel sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası güncel sorunları yakından takip etmek ve gelişmeleri doğru okumak dış politikada karar almak konusunda temel rolü oynamaktadır. İlgili devlet kurumları kadar üniversiteler ve düşünce kuruluşları da bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Kapadokya Üniversitesi (KÜN) ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülecek bu proje ile Uluslararası Güncel Sorunların bu konudaki uzmanlar ile tartışılması, ele alınması ve uluslararası bu sorunlara ilişkin olarak Türk Dış Politikasında alınacak kararlara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
<https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAV) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.